

TOMMI KAKKO

H. P. Lovecraftin kadotettu maailma

Jarkko Toikkanen arvosteli numerossa 4/2014 käännöstä H. P. Lovecraftin kirjoituksista lähestyen niitä Graham Harmanin filosofian, merkityksellisten arkiaskareiden sekä näkyjen näkökulmasta. Viime vuosi toi mukanaan myös uuden englanninkielisen Lovecraft-kokoelman, joka taatusti herättää keskustelua harrastajien parissa. Lovecraftin tarinoita on aiemmin julkaistu arvostetussa Penguin Classics -sarjassakin, mutta lukijat ovat silti harmitelleet, ettei ole olemassa komeaa kokoelmateosta, jossa ne pääsisivät todella loistamaan. Uusi järkälemäinen W. W. Nortonin kustantama *The New Annotated H. P. Lovecraft* (2014) kunniottaa ansiokkaasti Providencen makaaberin satusedän muistoa ja tyydyttäneet paatuneimmatkin fanit. Jokainen Lovecraftin ihailija ja kauhukirjallisuuden harrastaja hankkii Leslie S. Klingerin toimittaman kirjan omaan hyllynsä sen nähtyään, sillä komeampaa nidettä olisi tuskin osannut kukaan toivoa. Cthulhu-myyttien ontologian ja epistemologian kimurantit kysymykset kiehtovat monia filosofisesti suuntautuneita lukijoita, mutta on hyvä myös välillä pysähtyä miettimään nihilististä arvomaailmaa, jota tarinat heijastelevat.

Nihilististä Lovecraftia on käsitellyt Toikkasen mainitsemien Michel Houellebecqin lisäksi Thomas Ligotti. Jälkimmäisen tulkinta vaatii hieman alustusta, jotta sen voi nähdä kaikessa synkkydessään. Lovecraft halveksui modernia maailmaa ja osa hänen kärtyisestä charmistaan kumpuaa hänen asenteestaan moderniteetin aiheuttamaan lumouksen murtumiseen. Hän väitti kauan

ennen Jean Baudrillardia maailman muuttuneen groteskiksi simulakrumien leikiksi. Ilmiössä ei ole kyse vain valistuksen ajan uskonnollisen maailmankuvan mureneemisesta vaan paljon syvemmästä kriisistä, jonka Lovecraft aisti ympärillään. Mark Lilla pukee sen sanoiksi teoksessaan *The Stillborn God* (2007):

”Emme ole koskaan eläneet kopernikaanisessa, newtonilaisessa, darwinilaisessa tai einsteinilaisessa maailmassa. Jo se, että pystymme luomaan tällaisen listan todistaa sen: olemme kadottaneet maailmamme, jos tarkoitamme maailmalla holistista mallia universumista, jonka kreikkalaiset ja kristityt uskoivat luovan yhteyden ihmisen ja Jumalan välille. Sen sijaan moderni ihminen elää alati muuttuvien hypoteesien ketjujen lomassa ja hänen täytyy tyytyä siihen, että mikä tahansa maailmankuva, joka näyttää tänään oikealta, näyttää todennäköisesti riittämättömältä huomenna.”¹

Jos moderni metafysiikka ja tiede eivät pysty tarjoamaan muuta kuin loputtoman hypoteesien ketjun, kosmologia jossa ihmiskohtaloista piittaamattomat jumalolennot ovat massiivisia epämääräisiä kasoja lonkeroita ja visvaa voi vaikuttaa vain vaihtoehdolta muiden joukossa. Lillan lohduton kuvaus saa Lovecraftin näyttämään ilkeältä metafysiseltä satiirikolta, joka pilkkaa relativistista modernia ajattelua. On vaikea kuvitella, että 1700-luvun herrasmiehen elkeitä jäljitellyt Lovecraft olisi tuntenut olonsa yhtään kotoisammaksi postmodernismin panironisen virneen hirmuvallan alla. Lovecraft osasi kyllä

”Nykylukijoiden ongelma onkin, että Lovecraftin tarinoita on liian helppo lukea vain ironisesti virnuillen.”

hauskuttaa lukijoitaan. ”Herbert West: Reanimator” on selkeästi kirjoitettu kieli poskessa. Kun Dunwichin kylässä leijuu uhkaava tuoksu epäilyttävän asumuksen ympärillä, ”The Dunwich Horror” -novellin kertoja kommentoi, etteivät kylänväen hökkelit olleet muutenkaan kuuluisia ”olfaktorisesta autuudestaan”². Nykylukijoiden ongelma onkin, että Lovecraftin tarinoita on liian helppo lukea vain ironisesti virnuillen.

Uutta Nortonin kokoelmaa selaillessa on pakko pyhäytyä miettimään, makaako postmodernismin raato jo nykykulttuurin esteenä. Ironinen luenta kuristuu omaan nokkeluuteensa, jos emme edes kykene kuvittelemaan tapaa lähestyä tekstejä ilman sitä. Ironia kulttuurillisena voimavarana näyttää polttaneen itsensä loppuun. Esimerkiksi David Foster Wallace ennusti länsimaisen kulttuurin kyllästyvän piakkoin omaan kaksimielisyyteensä:

”Postmodernistisen kauden viime vuodet ovat tuntuneet minusta vähän samalta kuin lukioikäisestä, jonka vanhemmat ovat matkoilla ja joka pitää pirskeet. Kaikki ystävät kutsutaan ja pidetään ronskit ja mahtavat pippalot. Vähän aikaa se on mainiota, vapaata ja vapauttavaa, koska vanhemmat eivät ole valvomassa ja dionyysiset hiiret pääsevät hyppimään pöydällä. Mutta ajan kuluessa juhlat muuttuvat yhä äänekkäämmiksi, huumeet loppuvat, rahat huumeisiin loppuvat, tavarat hajoavat ja tahrantuvat, sohvaan ilmestyy tupakanpolttamia reikiä, ja juhlien isäntänä ja talonmestajana alat pikkuhiljaa toivoa vanhempiesi palaavan, jotta taloon saataisiin joku roti. Analogia ei ole täydelli-

nen, mutta aistin aikalaiskirjoittajistani ja -älyköistä, että kello on kolme yöllä, sohvaan on tumpattu sätkiä, joku on oksentanut eteisessä sateenvarjotelineeseen ja toivomme juhlien jo loppuvan.”³

Hän jatkaa, että vanhemmat eivät ole palaamassakaan, joten näyttää siltä, että meidän täytyy itse astua heidän kenkiinsä. Jumalat tai muu metafyyminen perusta modernille ajattelulle eivät nekään ole palaamassa, vaikka postmodernismin kemut ovat kohta ohi. Pakon edessä aikuistuminen on vastenmielistä, mutta niin on usein itse aikuisuuskin. Lovecraft oli eläessään eksentrikko, joka sekä karsasti modernia maailmaa että kieltäytyi ottamasta osaa sen oravanpyörään. Hän olisi saattanut olla ajastaan samaa mieltä kuin Wallace oli omastaan. Hänen paljon puhuttu rasismisakin oli epätoivoista. Pahamaineisen ”The Horror at Red Hook” -novellin kertoja on antautunut edistyksellisille voimille⁴. Etsivä Malone kertoo todistaneensa kosmista syntiä. Hänen lääkärinsä uskoo hänen nähneen unta, ja kollegoilla on tarjota vain kyynisiä nokkeluuksia. Moderni maailmankatsomus on murtautunut hänet, ja hän luopuu ajatuksesta vastustaa ikaikaisia voimia, joille muut ihmiset ovat sokeita.

Umpinihilistinen Houellebecq muistutti Lovecraftin lukijoita, että bardi totesikin kirjeissään aikuisuuden olevan helvetillistä suorittamista vastuineen ja loputtomine käytännön ongelmineen⁵. Ja mitä varten? Postmodernismin maatuessa nykykulttuurin nurkissa sen jäänteet vapauttavat ilmaan lisää perustavanlaatuisia

kysymyksiä, joihin ei kulttuurimme mukaan ole edes mielekästä etsiä vastauksia. Ontologian perimmäiset ongelmat vaikuttavat horrostavan Mark Lillan kuvailemissa hypoteesiketjuissa, ja niihin ei enää päästä käsiksi. Epistemologiasta on tullut postmodernissa digitaalisessa maailmassa hyvä vitsi, sillä loputtomasti manipuloitavan pikselimeren keskellä seilaava nykyihminen on ehdollistettu epäilemään automaattisesti kaikkea näkemäänsä⁶. Pirskeet ovat ohi ja kämppä haisee oudolta. Nihilismissä ei kuitenkaan kannattaisi velloa sitä analysoimatta, sillä siitä muodostuu helposti vain savuverho universaalille sadismille tai masokismille. Lovecraftin tapauksessa Houellebecq kääntää nihilistisen sadismin masokismiksi. Hienostuneet ja oppineet yliopistomiehet, jollainen kirjailija itsekin halusi olla, ovat aina tarinoissa barbaarien uhreja⁷. Houellebecq on niin vakuuttunut Lovecraftin masokistisista taipumuksista, että hän arvelee hänen nauttineen kivuliaasta sairaudesta, joka lopulta vei hänen henkensä⁸.

Jos idealistisen Lovecraftin lukee postmodernismin kaleidoskooppilasiin läpi ja hänet pumpppaa täyteen ironiaa, tarinoista ei jää käteen paljon mitään muuta kuin koomisia *pulp*-hirviöitä. Nihilismi puolestaan näyttää olevan ainoa mielekäs vaihtoehto, kun Lovecraftin tyhjentyä ironiasta. Eikä kyseessä ole välttämättä Gianni Vattimon pragmaattinen nihilismi, joka vaikuttaa vain tiekartalta modernin maailman vieraannuttavan relativismin kinttupolulla. Vattimon nihilismi on vanhempiemme ja isovanhempiemme nihilismiä. Vaikka Lovecraftin tarinat ovat säilyneet ennallaan, maailma niiden ympärillä on muuttunut. On järkevämpi kääntyä vielä synkemman ja joskus teiniangstilta kuulostavan nihilismin puoleen, joka ei yritä kirjoittaa apologiaa postmodernismin ja joka sopii juuri parhaillaan näiivudestaan ulos kasvavalle kulttuurille. Se ei ole käytännöllisin vaihtoehto, mutta se voi olla paras tapa löytää teksteistä jotain mielekästä.

Houellebecqiakin synkemman tulkinnan Cthulhu-mytilogian maailmankatsomuksesta voi löytää kauhukirjailija Ligottin kirjasta *The Conspiracy Against the Human Race* (2010). Ligotti huomauttaa kuivasti, että ”pessimismi ilman kompromisseja ei ole suositua kansan keskuudessa”⁹. Hänellä ei ole kovin paljon positiivista sanottavaa maltillisemmista pessimisteistä, joita Joshua Foa Dienstag tutki mielenkiintoisessa historiikissaan *Pessimism. Philosophy, Ethic, Spirit* (2006): Leopardi, Schopenhauer, Camus, Unamuno, Cioran. Filosofit ovat Ligottin mukaan valitettavasti yleensä yhtä mieltä siitä, että ”ihmiselämä on hyvä asia, ja meidän tulisi pitää lajimme elossa mahdollisimman pitkään”¹⁰. Harva paksunahkaisimmista pessimisteistäkään uskaltaa olla aidosti eri mieltä. Dienstag mainitsee Emil Cioraninkin sanoneen: ”Mitä enemmän luen pessimistejä, sitä enemmän rakastan elämää.”¹¹ Yllättävä positiivisuuden purskahdus Cioranin kynästä juhlisti elämän epätodellisuutta ja illuusioiden lumovoimaa, sillä ”elämä olisi sietämätöntä, jos se olisi todellista”¹². Ligottin näkemys tietoisuudesta ja olemisen tuskaa lieventävästä mielikuvituksesta ei ole yhtä herttainen.

The Conspiracy Against the Human Race on tutkielma Lovecraftista norjalaisen filosofin Peter Wessel Zapffen (1899–1990) nihilistisen filosofian varjossa. Ligotti pilkkaa ajattelijoita, joiden mielestä elossa oleminen on kaikesta huolimatta vaivan arvoista. Hänen mukaansa tietoisuus on vastuussa siitä, että luulemme olemassaolomme olevan tarkoituksen sen sijaan, että pitäisimme sitä yhtä aikaa vahingollisena ja turhana. Ligotti ei viittaa elämän perimmäiseen tarkoitukseen vaan siihen, että arkisilla askareilla on mielestämme jotain merkitystä. Tietoisuus luo illuusion, jonka mukaan ”elossa oleminen on ihan hieno juttu sen sijaan, että se olisi jotain, jota ei pitäisi olla olemassa lainkaan”¹³. Pelastaakseen itsensä olemassaolon tuskalta, ihmiset lääkitsevät itseään aurinkoisilla ajatuksilla, suoristavat kravattejaan ja hoitavat puutarhojaan, koska eivät voi sietää puutarhan hoitamatta jättämisen painetta¹⁴. Jos Ligottin ajattelusta haluaa etsiä jotain positiivista, se alleviivaa manikealaisen maailmankuvan absurdiutta eli sitä, että luulemme kaikki ansainneemme rangaistuksemme. Filosofia on hänelle pelkkä sublimaatiomasiina, joka taistelee elämän merkityksettömyyttä vastaan.

Lovecraftin maailman taustalla vaikuttaa Ligottin mukaan kirjailijalle ominainen tunnelma, joka on hänen kuvauksensa perusteella radikaalia epätietoisuutta ihmisen paikasta universumissa¹⁵. Tunnelma ja epätietoisuus Lovecraftin maailmassa kertovat Ligottille, että kiikumme koko ajan hulluuden ja sukupuuton partaalla. Ihmiset, jotka elävät elämäänsä nauttien maisemista ja haistellen kedon kukkasia ovat lapsia ja lapsellisia: ”Heillä ei ole aavistustakaan, että elämä ei ole elämisen arvoista Lovecraftin maailmassa.”¹⁶ He eivät aisti tunnelmaa sokeassa epätietoisuudessaan, mutta elävät silti saman uhan alla. Ligottia ei voi pitää eksistentiaalista, sillä ihmisen elämä ei ole hänen mukaansa moraalisisessa tyhjiössä navigoimista vaan keskeisemmin oman julman tietoisuutemme ja sen aiheuttaman ontologisen epätoivon kanssa kamppailua. Hän panee eksistentiaalisteja paremmaksi lisätessään, että elämä ei ole vain mitätöntä ja merkityksetöntä vaan nimenomaan pahansuopaisesti merkityksetöntä. Sokeassa epätietoisuudessa on Ligottin mielestä selvästi jotain aivan liian vastenmielistä, vaikka vaihtoehto on karmiva.

Lovecraftin maailma on tietenkin mielikuvituksen tuotetta, mutta Ligotti johtaa analogian sen tietoisuudesta hirviöjumalten välinpitämättömyydestä jokapäiväiseen elämään. Tietoisuuden julma temppu ihmiselle on kertoa hänelle hänen kuolevaisuudestaan ja samalla kapinoida kuolevaisuuden ajatusta vastaan. Mielikuvitus on välttämätön tietoisuuden kasvain, sillä ”emme kykene vain oleilemaan luonnon tyynessä tyhjiössä”¹⁷. Tietoisuus on kirous, jota yritämme lieventää kertomalla toisillemme valheita: ”Meidän täytyy olla onnellisia, meidän täytyy kuvitella Sisyfoksen olevan onnellinen. Meidän täytyy uskoa hänen olevan, koska on absurdia uskoa.”¹⁸ Ligotti siteeraa lystikkäästi Tertullianuksen kuuluisaa argumenttia *credo quia absurdum* ja lataa sen perään ilkkuen *self-help*-kirjojen latteuksia. Hänen sarkasminsa

paljastaa, että hänen nihilisminsä ei ole vain väitelauseita ja perusteluja, joita voidaan puida kunnes jäljellä on vain olennainen tai (pahimmassa tapauksessa) puskuritarrainen latteus. Se on tapa tarkastella maailmaa, joka ei noin vain antaudu analyysille tai järkipuheelle.

Ligottin ajattelu on hirviömäistä, epäinhimillistä ja johdonmukaisesti kyynistä. Mutta ehkäpä se on filosofiaa, jota kaivataan juuri nyt. Hänen sarkastinen Tertullianus-sitaattinsa tuo mieleen tapauksen, joka poiki toisen lovecraftmaisen latinankielisen maksimin länsimaisen demonologian aikakirjoihin. Vuonna 1377 ranskalainen kirkonmies Jean de L'Isle kärsi näyistä, jotka saivat hänet hämmennyksiin. Hän ei tiennyt olivatko hänen näkynsä demonisia vai pyhiä. Papiet ja oppineet neuvoivat häntä kirjoittamaan ne ylös ja tulivat tutkimuksissaan siihen tulokseen, että ne eivät sisältäneet mitään opinkappaleiden vastaista ja eivät siksi olleet peräisin riivaajista. Yli-innokas dominikaanipappi vei miehen inkvition eteen, jossa hän kirjasi lisää näkyjään heidän valvovien silmiensä alla. Lopulta sakkoihin tuomittu Jean de L'Isle päätti kirjoituksensa toteamalla: ”En usko näkyjeni aitouteen, koska en tiedä, pitääkö minun uskoa niihin vai ei.”¹⁹ Latinaksi virke taipui muotoon *non credo, quia dubito an credere debeam vel non*. Mottona se on pidempi kuin Tertullianuksen *credo quia absurdum*, mutta sopii paljon paremmin Lovecraftin ta-

rinoista kiemurtelevaan halvaannuttavaan nihilistiseen eetokseen, joka lyödään liian usein leikiksi.

Inkvition asenteesta kertoo paljon se, että kuulustelijahalusi poistaa motosta sen ensimmäisen kielto-sanat. Näkijä sai kuitenkin tällä kertaa tahtonsa läpi ja hyväksyi kieltäytymisestä aiheutuneen sakkorangaistuksensa. Lovecraftin harteille on turha sovittaa profeetan manttelia, sillä moderni maailma ei synnytä profeettoja tai oraakkeleita. Mutta hän osasi kirjoittaa ikonisia kohtauksia, joiden epätoivo täytyy riisua ironiasta, jos tarinat halutaan lukea sellaisina kuin kirjailija ne tarjoitti. Kun kaksi viimeistä eloonjäänyttä tutkimusmatkailijaa lentää pakoon Etelämantereen vuorilta löytämiään kauhuja novellissa ”At the Mountains of Madness”, toinen heistä kääntyy katsomaan taakseen ja menettää järkensä. Toettuaan hän ei suostu kertomaan näystään, mutta on selvää, että nuori tutkimusapula-lainen Danforth on ymmärtänyt Lovecraftin tarinoiden maailmasta enemmän kuin kukaan muu ennen häntä. Paul Kleen ikoninen historian enkeli näkee vain menneisyyden ja on kauhuissaan. Taakseen katsova Danforth näkee vilaukselta tulevaan, toimii omana inkvisiittorinaan ja päätyy pakon edessä itsensensuuriin. Jaamme kaikki mykän oraakkelin tragedian. Maailma on menetetty ja tulevaisuudessa piilee sanoinkuvaamattomia kauhuja.

Viitteet

- Lilla 2007, 64.
- Lovecraft 2014, 352.
- Burn 2012, 52.
- ”The Horror at Red Hook” ei ole mukana Klingerin toimittamassa antologiassa.
- Houellebecq 2005, 31.
- Baudrillard väittää yhdessä viimeiseksi jääneistä teksteistään, että digitaalinen media on menettänyt luomisensa hetken tehden kuvista vain ”mielivaltaisia segmenttejä universaalissa pikselisaatiossa” (2009, 61). Ennen digitaalista mediaa analogiset kuvat sentään valottuivat aidosti filmille ja pysyivät jollain tavalla yhteydessä maailmaan. Baudrillard kysyy: jos maailma on kadotettu, miksei kaikki olevainen ole jo kadonnut?
- Houellebecq 2005, 108–109.
- Sama, 118.
- Ligotti 2010, 14.
- Sama, 21.
- Dienstag 2006, 121. Ks. Cioran 1995, 101.
- Cioran 1995, 102.
- Ligotti 2010, 133.
- Sama, 147, 179.
- Ligottin mainitsema tunnelma (*atmosphere*) on lähes identtinen Harmannin analyysissä nimetyn epätietoisuuden entymeemin kanssa, joka kummittelee aina Lovecraftin tarinoiden taustalla. Ks. Harman 2012, 17–22.
- Ligotti 2010, 192.
- Sama, 218.
- Sama, 220.
- Boureau 2006, 176.

Kirjallisuus

- Baudrillard, Jean, *Why Hasn't Everything Already Disappeared?* (Pourquoi tout n'a-t-il pas déjà disparu, 2008). Käänt. Chris Turner. Seagull Books, London 2009.
- Boureau, Alain, *Satan the Heretic. The Birth of Demonology in the Medieval West*. University of Chicago Press, Chicago 2006.
- Burn, Stephen J., *Conversations with David Foster Wallace*. University Press of Mississippi, Jackson 2012.
- Cioran, E. M., *Tears and Saints* (Lacrimi și sfinți, 1937). Käänt. Ilinca Zarifopol-Johnston. University of Chicago Press, Chicago 1995.
- Dienstag, Joshua Foa, *Pessimism. Philosophy, Ethic, Spirit*. Princeton University Press, Princeton 2006.
- Harman, Graham, *Weird Realism. Lovecraft and Philosophy*. Zero Books, Alresford 2012.
- Houellebecq, Michel, *H. P. Lovecraft. Against the World, Against Life* (H. P. Lovecraft. Contre le monde, contre la vie, 1991). Käänt. Doma Khazeni. McSweeney's, San Francisco 2005.
- Ligotti, Thomas, *The Conspiracy Against the Human Race. A Contrivance of Horror*. Hippocampus Press, New York 2010.
- Lilla, Mark, *The Stillborn God. Religion, Politics and the Modern West*. Random House, New York 2007.
- Lovecraft, H. P., *The New Annotated H. P. Lovecraft*. W. W. Norton, New York 2014.
- Vattimo, Gianni, *A Farewell to Truth* (Addio alla Verità, 2009). Käänt. William McCuaig. Columbia University Press, New York 2014.